การประยุกต์ใช้หลักสติในพระพุทธศาสนาเพื่อช่วยไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลยุติธรรม

Application of the principles of mindfulness in Buddhism to help mediate disputes in the court of law

วัชรี โสธรชัย
Watcharee Sothonchai
ธนกร ดรกมลกานต์
Thanakorn Drakamonkan
ไพฑูรย์ สวนมะไฟ
Paitoon Suanmafai
วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Roi Et Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email: w_sothonchai@hotmail.com

(**Received**: February 25, 2024/ **Revised**: April 21, 2024/ **Accepted**: April 24, 2024)

บทคัดย่อ

คดีความที่เป็นคดีแพ่งที่มีการฟ้องร้องกันต่อศาลที่เป็นคดีพิพาทกันนั้นก่อนจะมีการสืบพยานจะมีผู้ประนีประนอมประจำศาลทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนทุกคดีในกรณีที่คดีที่คู่ความทั้งสองฝ่ายแสดงความประสงค์ที่จะไกล่เกลี่ย แต่ในส่วนที่คู่ความไม่ประสงค์จะไกล่เกลี่ยก็ไม่สามารถที่จะบังคับให้ไกล่เกลี่ยได้เช่นกัน ส่วนใหญ่แล้วจะพบว่า ปัญหาระหว่างคู่ความนั้นนอกจากจะเป็นเรื่องของคดีที่นำมาฟ้องร้องแล้ว ยังมีเรื่องของจิตใจ อารมณ์ ทิฏฐิ และความไม่พอใจกัน ของคู่ความจนนำมาสู่การพิพาทกันในคดีในศาล ฉะนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยต้องใช้หลักสตินำมาใช้ในการค้นหาปัญหาข้อพิพาทที่แท้จริงของคู่ความให้ได้เสียก่อน แล้วจึงจะดำเนินการไกล่เกลี่ยต่อไปได้ถูกทางโดยในระหว่างขั้นตอนการไกล่เกลี่ยจนกระทั่งหาทางออกและแก้ปัญหาให้กับคู่ความได้นั้นจะต้องใช้หลักสติตลอดเวลาเพื่อควบคุมอารมณ์ ควบคุมสถานการณ์ในระหว่างการไกล่เกลี่ยจนกระทั้งการไกล่เกลี่ยได้ผลสำเร็จหรือไม่สำเร็จก็ตาม โดยผู้ไกล่เกลี่ยนั้นต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญดังนี้รวมอยู่ด้วยเช่นความเป็นกลาง ความอดทน ความซื่อสัตย์ ความสามารถในการเจรจาและใช้สติปัญญาในการนำมาแก้ปัญหาหาทางออกให้คู่ความให้ได้

คำสำคัญ: การใช้สติ; การไกล่เกลี่ย; การยุติข้อพิพาท

Abstract

Civil cases that are filed in the court that are disputed cases, before the examination of witnesses, there will be a conciliator assigned to the court to mediate the dispute first in every case. In the case of cases in which both parties present desire to mediate But in the part where the parties do not wish to mediate, they cannot be forced to mediate either. In most cases, It will find that problems between litigants are in addition to the matter of the case brought in litigation. There are also matters of the mind, emotions, viewpoints dissatisfaction of the parties until it leads to a dispute in a court case. Therefore, the mediator must use the principle of mindfulness to find the real dispute problem of the parties first. Then, mediation can be carried out in the right way. During the mediation process until finding a solution and solving the problem for the litigants, mindfulness must used at all times to control emotions, to control the situation during the mediation until the mediation is successful or unsuccessful. The mediator must have the following important qualities, such as neutrality, patience, and honesty. Ability to negotiate and use intelligence to solve problems and find solutions for the litigants.

Keywords: mindfulness, mediation, dispute resolution

บทนำ

ในโลกของเราประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติหลายเผ่าพันธุ์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม และประเทศชาติจึงจำเป็นต้องมีกฎระเบียบข้อบังคับของสังคมเพื่อให้คนหลากหลายอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขต่อมาเมื่อคนมีการเพิ่มจำนวนขึ้นพร้อมกับการเจริญก้าวหน้าทางด้าน เทคโนโลยี และในด้านส่วนต่าง ๆ ทำให้โลกของเราดูเหมือนแคบลงการติดต่อสื่อสารกันดูง่ายขึ้น จึงมีผลให้เกิดข้อพิพาทข้อขัดแย้งมากขึ้นเป็นเหงาตามตัว จึงได้มีความพยายามในการพัฒนาหาวิธีการระงับข้อพิพาทที่เหมาะสม ถูกต้องและเป็นธรรม

ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ พระพุทธศาสนาสอนหลักความจริงว่าสิ่งทั้งหลายไม่ว่า จะเป็นคนหรือสัตว์และสิ่งของ เป็นรูปธรรมหรือนามธรรมเป็นวัตถุหรือเป็นเรื่องของจิตใจ ไม่ว่าจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตหรือโรคที่แวดล้อมอยู่ก็ตาม ทั้งหมดล้วนแต่เป็นไปตามธรรมชาติแห่งเหตุปัจจัยการกระทำ หรือกรรมใด ๆ นั้นไม่ได้เกิดจากพระเจ้าหรืออยู่ในความดูแลของพระเจ้า สิ่งต่าง ๆ ในโลกนั้นจะมีสิ่งใดคงที่ถาวรหรือเป็นนิรันดร์แต่เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงมีการเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปนี้จะเป็นไปตามลักษณะของธรรมชาติเรียกว่าไตรลักษณ์แปลว่าลักษณะสามอย่างหมายถึงสามัญลักษณะหรือลักษณะที่เสมอกันหรือข้อกำหนดหรือสิ่งที่มีประจำอยู่ในตัวของสังขารทั้งปวงเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้สามอย่าง ได้แก่ อนิจจตา (อนิจจัง) หมายถึง ความไม่เที่ยงความไม่คงที่ความไม่ยั่งยืนภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป ทุกขตา (ทุกขัง) หมายถึงความเป็นทุกข์ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว ภาวะที่กดดัน ฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัวเพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไปจะทำให้อยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องในตัว และอนัตตตา (อนัตตา)หมายถึง ความเป็นอนัตตาความไม่ใช่ตัวตนความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของ

มันเองไม่ใช่ของใครไม่อยู่ในอำนาจควบคุมของใคร

จากความเข้าใจตามความเป็นจริงตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาดังกล่าว จึงเป็นคำอธิบายได้เป็นอย่างดีในเรื่องภาวะของความขัดแย้งว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์เพราะความคิดหรือการกระทำของมนุษย์นั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาไม่สามารถที่จะคงอยู่ในสภาพเดิมได้ ด้วยเหตุนี้เราจึงไม่สามารถบังคับให้บุคคลหรือสิ่งใดก็ตามเป็นไปตามความปรารถนาของเรา ดังนั้น ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้น ซึ่งเป็นการเกิดขึ้นบนพื้นฐานที่การที่บุคคลอื่นกระทำการพูด หรือคิดสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ไม่ลงรอยเหมือนกับเรา หรือการคาดหวังว่าสิ่งต่าง ๆ ต้องเป็นไปตามความต้องการของเรา (ชลาธร เทียนส่องใจ. 2553: 75-76)

ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์

พระพุทธศาสนาสอนหลักความจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่า จะเป็นคนหรือสัตว์ และสิ่งของ เป็นรูปธรรมหรือนามธรรม เป็นวัตถุหรือเป็นเรื่องของจิตใจ ไม่ว่าจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตหรือโลกที่แวดล้อมอยู่ก็ตามทั้งหมดล้วนแต่เป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย การกระทำหรือกรรมใด ๆ นั้นไม่ได้เกิดจากพระเจ้าหรืออยู่ในความดูแลของพระเจ้าสิ่งต่าง ๆ ในโลกนั้นจะมีสิ่งใดคงที่ถาวรหรือเป็นนิรันดร์ แต่เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปนี้จะเป็นไปตามลักษณะของธรรมชาติ เรียกว่า ไตรลักษณ์ แปลว่า “ลักษณะ 3 อย่าง” หมายถึงสามัญลักษณะหรือลักษณะที่เสมอกัน หรือข้อกำหนด หรือสิ่งที่มีประจำอยู่ในตัวของสังขารทั้งปวงเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ 3 อย่าง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 2539) ได้แก่

1. อนิจจตา (อนิจจัง) หมายถึง ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป

2. ทุกขตา (ทุกขัง) หมายถึง ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว ภาวะที่กดดัน ฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไป จะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว

3. อนัตตตา (อนัตตา) หมายถึง ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง ไม่ใช่ของใคร ไม่อยู่ในอำนาจควบคุมของใคร

จากความเข้าใจตามความเป็นจริงตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาดังกล่าว จึงเป็นคำอธิบายได้เป็นอย่างดีในเรื่องภาวะของความขัดแย้งว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์เพราะความคิดหรือการกระทำของมนุษย์นั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาไม่สามารถที่จะคงอยู่ในสภาพเดิมได้ ด้วยเหตุนี้ เราจึงไม่สามารถบังคับให้บุคคลหรือสิ่งใดก็ตามเป็นไปตามความปรารถนาของเรา ดังนั้น ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้น ซึ่งเป็นการเกิดขึ้นบนพื้นฐาน การที่บุคคลอื่นกระทำการพูด หรือคิดสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ไม่ลงรอยเหมือนกับเราหรือการคาดหวังว่าสิ่งต่าง ๆ ต้องเป็นไปตามความต้องการของเรา

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง

แนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาทางสังคมแบบบูรณาการ คือ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาช่วยในการไกล่เกลี่ยจะเป็นประโยชน์เป็นอย่างมาก โดยการการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือการนำหลักสติปัฏฐาน 4 มาประยุกต์ใช้ เพราะหลักสติปฏิฐาน 4 เป็นธรรมชิ้นเอกทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง สามารถนำมาเป็นแนวทาง ในการดำรงชีวิตในทุกแง่มุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักสติปฏิฐาน 4

เป็นหลักปฏิบัติทำที่สมบูรณ์ที่สุดมีปรากฏอยู่ในมหาสติปัฏฐานสูตร การปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐานนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นหนทางเดียวที่จะทำให้จิตใจบริสุทธิ์หมดจดทำให้ผลจากทุกข์ และบรรลุมรรคผลนิพพาน และสติปัฏฐาน 4 ชื่อว่าเป็นเอกายนมรรคหรือทางสายเอก (พระโสภณมหาเถระ (มหาศรียาดอ), 2549) สติปัฏฐาน จึงเป็นคำที่ตั้งของสติ ข้อปฏิบัติมีสติเป็นประธาน หรือตั้งสติกำหนดพิจารณาสงบทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง การมีสติกำกับดูสิ่งต่างๆ และความเป็นไปทั้งหลายโดยรู้ทันเท่าตามสภาวะของมัน ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้ายที่ทำให้มองเห็นเพียงแต่อำนาจกิเลสมี 4 อย่าง คือ

1. กายานุปัสสนา การตั้งสติกำหนดพิจารณากายการมีสติกำกับดูรู้เท่าทันกายและเรื่องของทางกาย

2. เวทนานุปัสสนา การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา หรือการมีสติกำกับดูรู้เท่าทันเวทนา

3. จิตตานุปัสสนา การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต หรือการมีสติกำกับดูรู้เท่าทันจิต หรือสภาพ และอาการของจิต

4. ธัมมานุปัสสนา การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรมหรือการมีสติกำกับดูรู้เท่าทันธรรม เรียกสั้น ๆ ว่า กายเวทนา จิตธรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2539) ผู้ใดปฏิบัติตามแนวแห่งสติปัฏฐาน 4 นี้ อย่างต่อเนื่องด้วยความเพียรและความฉลาดย่อมจะได้บรรลุมรรคผล นิพพาน สามารถตัดมูลเหตุแห่งวัฏฏะพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดไม่หลงผิดในสภาวะธรรม มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จิตของผู้นั้นจะมีความสงบร่มเย็นไม่เร้าร้อนเพราะเพลิงกิเลสตันหา พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงอานิสงส์ของการปฏิบัติธรรมแนววิปัสสนากรรมฐานว่ามีอยู่ 4 ประการ คือ เมื่อใกล้ตายจะได้สติ ระลึกถึงบุญกุศลคุณงามความดีที่ตนได้ทำไว้ ไม่หวั่นกลัวต่อความตาย เมื่อตายแล้วจะได้ไปสู่สุคติ คือการเกิดในโลกสวรรค์หรือกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ที่เป็นบัณฑิตชนถ้ายังไม่บรรลุในชาตินี้ก็เป็นอุปนิสัยส่งเสริมให้บรรลุมรรคผล นิพพานในชาติหน้าต่อไปแต่ถ้าได้เจริญวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 นี้เป็นเวลา 7 วัน ถึง 7 ปีต่อเนื่องกัน จะได้ผลคือจะได้เป็นบรรลุธรรมในชาตินี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/12/128-131/137-138)

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับสติปัฏฐาน 4

สติปัฏฐาน 4 เป็นหลักการภาวนาตามมหาสติปัฏฐานสูตร(พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ,ออนไลน์) เป็นข้อปฏิบัติเพื่อรู้แจ้ง คือเข้าใจตามเป็นจริงของสิ่งทั้งปวงโดยไม่ถูกกิเลสครอบงำ สติปัฏฐาน 4 มี 4 อย่างการตามอนุปัสสนาในกาย เวทนา จิต และทำสติปัฏฐาน รวมความหมายถึงศีล 5

โดยคำว่า สติ หมายถึง ความระลึกรู้ ไม่ลืมสติเป็นเจตสิกที่เกิดกับจิตที่ดีงามเท่านั้น ไม่เกิดกับอกุศล คอยช่วยให้จิตที่ดีงามนึกถึงแต่เรื่องที่เป็นประโยชน์ให้ผลเป็นความสุข ระลึกถึงแต่สิ่งที่ไม่ก่อเกิดโทษคือ กิเลส ส่วนปัฏฐาน แปลได้หลายอย่างแต่ในมหาสติปัฏฐานสูตร และสติปัฏฐานสูตรหมายถึงความตั้งมั่นความแน่วแน่ความมุ่งมั่นไม่ปล่อยเวลาให้เสียประโยชน์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546)

โดยรวมคือเข้าไปรู้เห็นในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงคือ วงจรปฏิจจสมุปบาท เพื่อให้เห็นไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณะจนละคลายความยึดติดด้วยอำนาจกิเลสทั้งปวง (บรรจบ บรรณรุจิ, 2535)

1. กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน การมีสติไม่ลืมว่ากายเป็นแค่ที่รวมของธาติ 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ มาประชุมรวมกันเป็นร่างกายไม่มองกายด้วยความเป็นคน สัตว์ เรา เขา แต่มองแยกเป็นรูปธรรมหนึ่งๆ อาศัยเหตุปัจจัยมากมายเกิดขึ้นเป็นวงจรปฏิจจสมุปบาท ก็จะเห็นความเกิดดับ และเห็นว่ากายล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

2. เวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน การมีสติไม่ลืมว่าเวทนา ทั้งสุข ทุกข์ อุเบกขา มีและไม่มีอามิส ล้วนเป็นนามธรรมอย่างหนึ่ง ไม่มองเวทนาด้วยความเป็นคน สัตว์ เรา เขา แต่มองแยกเป็นแค่นามธรรมที่อาศัยเหตุปัจจัยมากมายเกิดขึ้นเป็นวงจรปฏิจจสมุปบาท ก็จะเห็นความเกิดดับ และเห็นว่าเวทนาล้วนไม่เที่ยงเป็นทุกข์และเป็นอนัตตา

3. จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐาน การมีสติไม่ลืมว่าจิตมีเหตุใกล้คือเจตสิกมากมายเป็นปัจจัยให้เกิดอยู่ ไม่มองจิตด้วยความเป็นคน เรา เขา คือไม่มองว่าเรากำลังคิด เรากำลังโกธรหรือเรากำลังเหม่อลอย แต่มองแยกเป็นนามธรรมอย่างหนึ่ง ที่อาศัยเหตุปัจจัยมากมายเกิดขึ้นเป็นวงจรปฏิจจสมุปบาท ก็จะเห็นความเกิดดับ และเห็นว่าจิตล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา (ทรงกรด มั่นสิงห์, 2563)

4. ธัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน การมีสติไม่ลืมว่า โลกิยธรรมทั้งปวงเกิดจากเหตุปัจจัยมากมาย ไม่มองด้วยความเป็นคน สัตว์ เรา เขา แต่มองเป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่อาศัยเหตุปัจจัยมากมายเกิดขึ้นเป็นวงจรปฏิจจสมุปบาท ก็จะเห็นความเกิดดับ และเห็นธรรมที่เกิดจากเหตุปัจจัยล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตา (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2532)

ทักษะการไกล่เกลี่ย

การทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการระงับข้อพิพาททางเลือกในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้ข้อพิพาทระงับลงด้วยความพึงพอใจของคู่พิพาททั้งสองฝ่าย ดังนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยจึงจำต้องตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเองว่า การทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้ไกล่เกลี่ยต้องเป็นคนกลาง ทำหน้าที่สนับสนุน อำนวยความสะดวกช่วยเหลือและส่งเสริมให้คู่ความสามารถตกลงกันได้อันนำไปสู่การระงับข้อพิพาท โดยต้องระมัดระวังตนไม่ทำตนเป็นตัวแทนของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด และดำรงไว้ซึ่งความเป็นกลาง ปราศจากอคติต่อคู่พิพาทและเป็นผู้อยู่ในศีลธรรมอันดี ยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม กระทำในสิ่งที่ถูกต้องและเป็นธรรม ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีจิตสำนึกที่ดี ด้วยความสุจริต เสมอภาค และเต็มกำลังความสามารถ รอบคอบ รวดเร็วโปร่งใส และตรวจสอบได้ มีความรู้ความเข้าใจในระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยคำนึงถึงประโยชน์ของทางราชการและประชาชนเป็นสำคัญ ทั้งมุ่งถึงประโยชน์และหนทางต่าง ๆ ที่จะทำให้คู่ความสามารถตกลงกันได้ เพื่อให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาแก่ประชาชนทั้งจะต้องแสดงให้ปรากฏด้วยว่าตนไม่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับคดีความเรื่องนั้น ๆ ไม่ว่าในทางใดทางหนึ่ง (อดุลย ขันทอง, 2554: 71)

ในการประนีประนอม คู่พิพาททั้งสองฝ่ายต้องมีความพร้อมที่จะพูดคุยกัน เพื่อหาทางออกร่วมกัน การที่คู่พิพาทจะสามารถพูดคุยกันได้ต้องอาศัยบุคคลที่สามเข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางเพื่อช่วยเหลือ อำนวยความสะดวก ให้คู่พิพาทสามารถพูดคุยกันได้ โดยผู้ประนีประนอมทำหน้าที่ในการช่วยกำกับกระบวนการประนีประนอมให้สามารถดำเนินการประนีประนอมกันได้การประนีประนอม (Compromising) จัดได้ว่าเป็นหลักการในทางรัฐศาสตร์ที่นำมาประยุกต์ใช้ เมื่อเกิดการตึงตัวในสถานการณ์ที่ต้องเผชิญหน้ากันท่ามกลางการเผชิญหน้า เพื่อเจรจาต่อรองในสิ่งที่แต่ละฝ่ายต้องการ บรรยากาศเต็มไปด้วยหลักแนวคิดและทฤษฎี คือ “แสวงจุดร่วม และสงวนจุดต่าง” จึงจะสามารถทำให้บรรลุข้อตกลงร่วมกันได้ (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2547: 101-102)

บทบาทหน้าที่สำคัญประการแรกจึง คือการเข้าไปเพื่อช่วยเหลือให้คลายความตึงตัวในสถานการณ์ของความขัดแย้งต่าง ๆ รูปแบบของการเข้าไปเพื่อเจรจาต่อรองให้แต่ละฝ่ายได้ในสิ่งที่ต้องการ บทบาทหน้าที่สำคัญจึงต้องเริ่มต้นเพื่อค้นให้พบจุดร่วมของแต่ละฝ่ายว่า มีจุดร่วมเดียวกันอย่างไร ส่วนจุดที่แตกต่างกันให้สงวน

เอาไว้ก่อน เพื่อที่จะให้ได้ให้มีการตกลงจุดร่วมที่เป็นอย่างเดียวกัน นำไปสู่การประนีประนอมกันได้นั่นเอง นอกจากนั้น บทบาทและหน้าที่หลักของผู้ประนีประนอม คือเรื่องของการอำนวยความสะดวกในการประนีประนอม การให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการให้ความรู้และความเข้าใจในการประนีประนอม โดยตระหนักถึงประโยชน์ในการร่วมกันแก้ปัญหา (ชลากร เทียนส่องใจ, 2556: 91) ผู้ประนีประนอมเป็นผู้ไม่มีส่วนได้เสียในข้อพิพาทที่คู่ความทั้งสองฝ่ายมีต่อกัน และเป็นคนกลางที่เข้ามาช่วยทำให้คู่ความทั้งสองฝ่ายกลับเข้ามาคืนดีกันอีก (นพพร โพธิรังสิยากร, 2552: 18) โดยการนำคู่ความทั้งสองฝ่ายมาพบปะกันซึ่งหน้าเพื่อเจรจากัน เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารกันและช่วยขจัดความเป็นศัตรูที่มีต่อกัน ช่วยเสาะหาข้อมูลที่จะช่วยให้การเจรจาประสบผลสำเร็จ ช่วยขจัดข้อยุ่งยากต่าง ๆ ที่ขัดขวางการเจรจาออกเสีย ช่วยแปลหรือตีความสิ่งที่คู่พิพาทอีกฝ่ายได้พูด เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันแต่ผู้ประนีประนอมไม่มีหน้าที่ในการชี้ขาดข้อพิพาท

ขั้นตอนในการไกล่เกลี่ย

1. ลดภาวะอารมณ์

ลดภาวะอารมณ์ จากความขุ่นเคือง โกรธแค้น (โทสะ) มาสู่ความต้องการหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

1.1 การมีสติเรายอมเห็นได้ว่า ความขัดแย้งมักทำให้เรามีสติน้อยลง ปฏิกิริยาตอบโต้จะเกิดอย่างรวดเร็ว อารมณ์ความรู้สึกก็รุนแรงจนสติขาดหายไป การไกล่เกลี่ยช่วยให้เกิดความรู้ตัวระดับหนึ่ง การกระทำ ความคิดและความรู้สึกจะเปิดกว้างยอมรับผู้ไกล่เกลี่ย หากผู้ไกล่เกลี่ยมีสติตระหนักก็จะช่วยให้คู่ขัดแย้งมีสติมากขึ้นด้วย

1.2 ความเป็นมิตร ความขัดแย้งก่อให้เกิดบรรยากาศที่คุกรุ่นด้วยโทสะ ดังนั้นเมื่อมองคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจึงเห็นผิดจากความเป็นจริง โทสะและความเครียดจึงขยายตัวขึ้น การไกล่เกลี่ยช่วยให้คู่ขัดแย้ง ไปพบปะกับผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งเป็นมิตรที่ดีของทั้งสองฝ่าย อะไรก็ตามที่ไม่สะดวกจะพูดหรือทำเพราะมีความโกรธ และระแวงกัน ล้วนสามารถทำได้ทั้งนั้นหากมีมิตรภาพต่อกัน

1.3 ความร่วมมือ ทันทีที่คู่ขัดแย้งยอมรับข้อเสนอให้มีการไกล่เกลี่ย แม้ว่าภายนอก เขาจะยังคงทะเลาะหรือปะทะกันต่อ เขาก็เริ่มต้นที่จะให้ความร่วมมือ เขายอมรับที่จะติดต่อกันโดยอ้อม (ผ่านผู้ไกล่เกลี่ย) ยิ่งทั้งสองฝ่ายเปิดเผยความรู้สึกนึกคิดและแผนการของตนให้ผู้ไกล่เกลี่ยรับรู้มากเท่าไร ความร่วมมือระหว่างคนทั้งสองก็ยิ่งเพิ่มพูนมากเท่านั้น

2. ทำความเข้าใจสถานการณ์ความขัดแย้ง

2.1 อารมณ์ความรู้สึก เมื่อความขัดแย้งปรากฏตัวขึ้น มักส่งผลให้เกิดแรงกดดันในตัวเองและเก็บกดอารมณ์เอาไว้ครั้นเมื่อแสดงอารมณ์ออกมา ก็มักจะมาพร้อมกับความโกรธและความขุ่นเคืองซึ่งอารมณ์ ที่ถูกเก็บกดนี้จะมีผลต่อพฤติกรรมและการตัดสินใจของคู่ขัดแย้ง และบ่อยครั้งเมื่อความขัดแย้งถูกพัฒนาไปสู่อารมณ์ความโกรธเกลียด เริ่มมีการกระทบกระทั่งโต้ตอบกันและปฏิเสธฝ่ายตรงข้าม สิ่งที่ตามมาคือการป้องกันตนเองและความขุ่นเคืองของทั้งสองฝ่าย ชั่วขณะนี้ประเด็นซึ่งเป็นสาเหตุแรกเริ่มของความขัดแย้งจะถูกหลงลืมไป สิ่งที่กลายเป็นปัญหาเข้ามาแทนที่คือพฤติกรรมที่คู่กรณีกระทำต่อกันหลังจากนั้น ดังนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยจำเป็นต้องมีสติเท่านั้นและต้องรู้สิ่งนี้ด้วย

1) แต่ละฝ่ายมีความรู้สึกอย่างไรกับตนเองในความขัดแย้ง

2) แต่ละฝ่ายมีความรู้สึกอย่างไรกับอีกฝ่ายในความขัดแย้ง

3) แต่ละฝ่ายคิดว่าอีกฝ่ายเข้าใจความรู้สึกของตนเองมากน้อยแค่ไหน

ประเด็นที่ผู้ไกล่เกลี่ยพึงใส่ใจ เมื่อฟังจากทุกฝ่ายแล้ว เราเห็นว่ามีความรู้สึกเจ็บปวดอันใดบ้างที่จำเป็นต้องให้คู่กรณีรับรู้และจะคลี่คลายอารมณ์ที่เกิดขึ้นนี้อย่างไร

โจทย์ การจัดการกับอารมณ์ที่กำลังลุกลามขยายตัว คือ มีสติรู้เท่าทัน พิจารณาถึงผลที่ตามมา ใช้การบำเพ็ญเมตตา ช่วยให้แต่ละฝ่ายมีความเข้าใจความรู้สึกของอีกฝ่ายหนึ่งอย่างรอบด้าน และ ช่วยเป็นสื่อกลางในการฝากคำขอโทษหรือคำพูดที่แสดงความตั้งใจในที่จะแก้ไขปัญหา

2.2 มุมมองของแต่ละฝ่าย ในฐานะของผู้ไกล่เกลี่ยเราต้องมีความสามารถที่จะมองปัญหาจากมุมมองของแต่ละฝ่าย ทั้งนี้เพื่อที่จะเข้าใจแต่ละฝ่ายได้อย่างแท้จริง เราอาจสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นขณะที่คุยกับผู้ขัดแย้งโดยใช้คำถามเหล่านี้ การเข้าใจทัศนะของคู่ขัดแย้ง คือ แต่ละฝ่ายเข้าใจถึงประเด็นของความขัดแย้งอย่างไรและมีความคิดเห็นหรือเหตุผลอย่างไร แต่ละฝ่ายเห็นว่าอีกฝ่ายหนึ่งเข้าใจถึงประเด็นที่ขัดแย้งอย่างไรและเห็นอีกฝ่ายมีความคิดเห็นหรือเหตุผลอย่างไร

ประเด็นที่ผู้ไกล่เกลี่ยพึงใส่ใจ คือ ความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์ส่วนใดบ้างที่ยังขาดหายไป เรื่องไหนบ้างที่คู่ขัดแย้งเข้าใจอีกฝ่ายหนึ่งผิดไป ซึ่งจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ประเด็นใดบ้างที่ยังเข้าใจสับสนและต้องทำให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนหลังจากที่รับรู้มุมมองของแต่ละฝ่ายแล้ว เราเห็นว่ามีความเข้าใจผิดตรงจุดไหนบ้างที่ต้องแก้ไข

2.3 ดูประวัติศาสตร์การแก้ไขปัญหา เคยมีการแก้ไขปัญหาไปอย่างไรบ้างและส่งผลอย่างไร

3. วิเคราะห์ความขัดแย้ง

3.1 จุดยืนของแต่ละฝ่าย จุดยืนเป็นแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งที่กำลังดำเนินอยู่ ซึ่งโดยมากแล้วเป็นจุดที่ทำให้ความขัดแย้งยังไม่อาจคลี่คลายได้หรือยังไม่อาจเข้ามาสู่การหาข้อตกลงร่วมกัน

3.2 อะไรความต้องการหรือความเข้าใจที่แท้จริง การที่ความขัดแย้งยังคงดำรงอยู่สิ่งสำคัญ ส่วนหนึ่งมาจากการที่ทั้งสองฝ่ายไม่เข้าใจความต้องการหรือไม่เข้าใจความเข้าใจที่แท้จริง เช่นปัญหา ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์หากทำให้เข้าใจความต้องการที่แท้จริง ก็อาจจัดสรรผลประโยชน์ได้ลงตัว

3.3 สิ่งที่อุปสรรคและข้อจำกัด อุปสรรคหรือข้อจำกัดอาจมีได้หลายปัจจัย ซึ่งอาจมาจากทางฝ่ายคู่ขัดแย้ง ตัวผู้ไกล่เกลี่ย สถานการณ์แวดล้อม ฯลฯ สิ่งสำคัญอยู่ที่ว่าเรารู้ถึงปัจจัยต่างๆเหล่านี้หรือไม่ เพื่อที่เราจะได้เตรียมหาแนวทางข้ามพ้นหรือจำกัดอุปสรรคและข้อจำกัดที่มี

4. หาทางออกหรือข้อตกลงร่วมกัน

วิธีหนึ่งที่เอื้อให้เกิดทางออกใหม่ ๆ คือ การแยกการกระทำสามอย่างออกจากกัน คือ จินตนาการ การประเมินผล และการตัดสินใจ

4.1 จินตนาการ เราสามารถจินตนาการให้พ้นจากกรอบความเคยชินเดิม ๆ ได้ด้วย การรวบรวมทางเลือกให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ก่อนที่จะประเมินข้อดีข้อเสียอย่างจริงจัง

4.2 การประเมิน เราสามารถประเมินข้อแนะนำแต่ละข้อได้โดยการพิจารณาว่ามีข้อบวกข้อลบอย่างไรบ้าง วิธีนี้จะช่วยป้องกันไม่ให้ด่วนตัดสินใจเลือกทางใดทางหนึ่ง ก่อนที่จะมีการคิดให้รอบคอบ

4.3 การตัดสินใจ เมื่อใคร่ครวญถึงผลต่าง ๆ ที่จะติดตามมาจากข้อเสนอแต่ละข้อแล้ว ควรให้คู่ขัดแย้งเป็นผู้ตัดสินใจด้วยตนเอง

จากการที่คนเราเกิดความขัดแย้งกันด้วยปัญหาและเหตุผลต่าง ๆ กัน จึงทำให้ต้องมีคนกลางสำหรับขจัดความขัดแย้ง แก้ปัญหา หาทางออกของความขัดแย้งให้ทั้ง 2 ฝ่าย เข้าใจและตกลงกันได้ คนกลางดังกล่าวคือผู้ไกล่เกลี่ย

สรุป

จากการศึกษาดังกล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า คดีมีข้อพิพาทที่ขึ้นมาสู่ศาลนั้น เมื่อเข้าสู่กระบานการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยทั่วไปมีทั้งที่ประสบผลสำเร็จและไม่ประสบผลสำเร็จ ในส่วนที่ไม่ประสบผลสำเร็จหรือตกลงกันไม่ได้นั้น ผู้ศึกษาพบว่า ในข้อพิพาทพบว่าในข้อพิพาทดังกล่าวจะมีอารมณ์ของคู่ความแอบแฝงอยู่ ความไม่เข้าใจกัน ความรัก ความโลภ ความโกรธ ความหลง ปัญหาที่ค้างคาใจยังไม่ได้รับการสะสาง ยังไม่ได้ให้อภัยกัน ล้วนทำให้ขาดสติมองปัญหาที่เกิดขึ้นจากมุมมองของตนเองเท่านั้น หากไม่สามารถขจัดความไม่เข้าใจกัน ปัญหาที่ค้างคาใจยังไม่ได้รับการสะสางและยังไม่ได้อภัยให้แก่กัน การไกล่เกลี่ยให้ประสบผลสำเร็จจึงเกิดขึ้นได้ยาก การใช้หลักสติในพระพุทธศาสนา มาปรับใช้ในการไกล่เกลี่ยมีส่วนช่วยให้การไกล่เกลี่ยประสบผลสำเร็จมากขึ้น หลักธรรมเหมือนเครื่องเตือนสติทำให้คู่ความแต่ละฝ่ายมีสติไม่ใช้เพียงอารมณ์ เมื่ออารมณ์ตกลงแล้วจึงมองเห็นเหตุผล การใช้เหตุผลก็จะมีมากขึ้นมากกว่าการใช้อารมณ์เป็นเครื่องตัดสิน การมองปัญหาและทางแก้ไขปัญหาก็จะมีความหลากหลายจนสามารถหาทางออกที่ดีและเป็นธรรมกับคู่ความทุกฝ่าย ทั้งผลจากการนำหลักธรรมมาใช้ในการไกล่เกลี่ยระงับคดีมีข้อพิพาท นอกจากจะทำให้คู่ความตกลงกันได้ในทางคดีโดยไม่มีผู้แพ้ผู้ชนะ ยังช่วยให้คู่ความสามารถปรับความเข้ากัน ให้อภัยแก่กัน เข้าใจกันซึ่งเป็นหัวใจสำคัญอันเป็นเป้าหมายและวัตถุประสงค์สำคัญอย่างยิ่งในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท หลักธรรมในความหมายของผู้ศึกษา ไม่จำกัดเฉพาะพุทธศาสนาแต่ละศาสนาล้วนมีหลักธรรมคำสอนเพื่อให้คนเป็นคนดี ปฏิบัติสิ่งที่ถูกต้องไม่เรารัดเอาเปรียบกัน ผู้ใดกระทำไม่ดีผู้นั้นย่อมได้รับการลงโทษไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง ดังนั้น หัวใจหลักธรรมของแต่ละศาสนาจึงมีส่วนช่วยให้คู่ความมีสติระลึกรู้ว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ ซึ่งส่งผลให้การเจรจาไกล่เกลี่ยเป็นไปในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อช่วยเหลือคู่ความแต่ละฝ่ายได้รับความเป็นธรรมและยังสามารถนำหลักธรรมด้านอื่น ๆ มาใช้ในการไกล่เกลี่ยให้สำเร็จผลได้อีกและยังสามารถนำหลักสติมาเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย เพื่อไม่ให้เกิดข้อพิพาท ยังให้เกิดความสงบสุขในสังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

เกริก พิสัยพันธ์. (2022). *สติปัฏฐาน 4 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย.

ชลาธร เทียนส่องใจ. (2553). การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ หลักการและเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้ง. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

นพพร โพธิรังสิยากร. (2552). ปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งด้วยการไกล่เกลี่ย. *รายงานการวิจัย.* หลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง รุ่น 12 วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม.

ทรงกรด มั่นสิงห์, (2563). *ปุจฉา-วิสัชนา เล่ม 1 : เริ่มต้นปฏิบัติธรรม*. กรุงเทพมหานคร: น้ำการพิมพ์.

บรรจบ บรรณรุจิ. (2535). *ปฏิจจสมุปบาท*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ). (2546). *มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน*. แปลโดย พระคันธสาราภิวงศ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2539). *ธรรมกับการพัฒนาชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). *พุทธธรรม.* กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2547). รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้างจังหวัดเชียงใหม่. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2546). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อดุลย์ ขันทอง. (2554). *คู่มือการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทของประชาชน.* ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.

ภาษาอังกฤษ

Banaruchi B. (1992). *Paticcasamuppada*. Bangkok: Dhamma sabha publishing house.

Dhamma Pitaka (P.A. Payutto). (1996). *Dhamma and life development*. 2nd printing. Bangkok: Buddhadham Foundation Publishing House.

Khanthong A. (2011). *Manual for mediation and conciliation of public disputes*. Khon Kaen: Klang Nanawittaya printing house.

Mansingh S. (2020). *Puja-Visatchana volume 1: Starting to practice Dhamma*. Bangkok: Nam printing.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitaka Mahachulalongkornrajavidyalaya edition.* Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya.

_____. (2003). *Thai Tripitaka Mahachulalongkornrajavidyalaya edition*. Bangkok: Mahachula longkornrajavidyalaya

Phisaiphan K. (2022). *Satipatthana 4 and the development of quality of life*. Mahachulalong kornrajavidyalaya university. Thailand.

Phothirangsiyakorn N. (2009). Legal problems regarding conflict management through mediation. *research report.* advanced justice administration course, class 12, college of justice office of the court of justice.

Phra Sophon Maha Thera (Mahasi Sayadaw). (2003). *Mahasatipatthana sutta the road to nirvana. translated by Phra Khanthasaraphiwong*. 2nd printing. Bangkok: Thai daily printing.

Phra Thepwetthi (Prayut Payutto). (1989). *Buddhadhamma*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavid yalaya under Royal Patronage.

Phra Mahahansa Thammahaso. (2004). Conflict management model using the Buddhist santi method: study and analysis of the Mae Ta Chang river basin, Chiang Mai province. *Doctor of Buddhist studies thesis*. Graduate school Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Tiensongchai C. (2010). Buddhist mediation negotiation. Principles and tools for managing conflict. *Doctor of Buddhism thesis.* Mahachulalongkornrajavidyalaya University.